

pedig látszólag jelentéktelen mozzanat, a vitaindító irodalmunk nagyjait illető címkéit: „A magyar végzetten viaskodó Ady mellett az európai küldetést őrző Babits, a vidéki Magyarország krónikáját író Móricz mellett a városi Magyarország lelki helyzetét bemutató Kosztolányi” – sorolja Pomogáts Béla. Belátom, címke nélkül nincs irodalmi közgondolkozás, na de a címkéket se ártana időnként megújítani, vagy esetleg megkettőzni, megdöbbszörözni, hogy legalább némileg stimmeljenek. Mert hát Ady vajon nem európai küldetéssel tört-e be Dévénynél, s Babits nem viaskodott-e épp eléggé a magyar végzetten? Móricz „vidéki Magyarországa” vajon nem „városi” a *Rokonokban*, a *Kivilágos kivirradt*igban, Kosztolányi *Pacsirtájának* Magyararkanizsája, az *Aranysárkány* Szabadkája nem a „vidéki Magyarországról” hozott-e hírt? S akkor még nem is említettem az *Erdélyt. A Nero, a véres költőt*. Mondom, jelentéktelen hibának látszik ez a laza általánosítás, de rögtön stigmává válik a címke, ha az elmúlt évtizedek egyik legfőbb irodalmi frontvonaláról nézzük. Mert Babitsot az teszi európaivá, Kosztolányit városivá, hogy a mai urbánusokhoz sorolt szerzők őket tüntették ki figyelmükkel, őket választották totemnek, s így Ady, Móricz a népieknek „jutott”, nem is a tudatos választás, hanem az ellenpontok formális logikája szerint. Ez aztán nyomot hagyott a megítélésükön is: az úgynevezett népnemzetiek gyanakodni kezdtek Babitsra, Kosztolányira, úgy, mintha valóban egy másik törzs totemjei lennének, s az SZDSZ-re szavaznának, az urbánusok meg úgy láttak hozzá Ady és Móricz „megszelídítéséhez”, mintha valóban tigriseket fogtak volna be.

Nem elég, ha kimondjuk: nekünk mind a négyen kellenek, mindahányan kellenek, akik kultúránkat gazdagították, az is kell, hogy levegyük róluk a méltatlan címkéket, s ha lehet, ne is tegyünk újakat rájuk. A címkék csak arra jók, hogy ellentétet gerjessenek ott is, ahol csak különbözőség van.

Hogy lehet-e kijavítani a kulturális értékrendünk torzulásait? Lehet-e megszabadulni az előítéletektől, stigmáktól? Nem tudom, de bízom benne, hogy sikerül, mert e nélkül a bizalom nélkül fel kéne adnom egész pályámat, s ahhoz már öreg vagyok. Bizalmamat az támasztja alá, hogy oly erős, nagyszerű és életképes örökségünk van, hogy arra vissza lehet csatlakoztatni a kortárs-művészetet, és mint akolba, vissza lehet terelni a húsz év alatt elcsángált és szélnek eresztett jószágainkat, kulturális értékeinket. S talán az új magyar remekművek már ebbe az akolba születnek.

BERTHA ZOLTÁN

A magyar irodalom teljességéért

Csonka-Magyarországon csonka-magyarok élnek: ez a Reményik Sándortól napjainkig közmondásossá vált tétel igazolódott 2004. december 5-ének „feke-te adventjében” is, amikor is az anyaország többsége érzelmi-erkölcsi értelem-ben kitagadta határon túl élő testvéreit a nemzetből. A lelki-szellemi nemzetegység minőségigénye – a spirituális készítés, hogy Adyval, Németh Lászlóval, Illyéssel szólva „a Templomot” mindenképpen fel kell építeni – azonban leg-

jobbainkban sohasem veszett el. Bár a nemzeti közömbösséget és felelőtlen-
séget sokáig táplálta és ma is duzzasztja a kommunista diktatúra öröksége, az
értékszempléti teljesség kikerekedésének lassú folyamata talán mégis előre-
halad. Amikor '45 után szinte fél évszázadig közös elnyomatásban szenvedett
lényegében minden autentikus irodalmi irányzat, a valódi népi realizmustól a
kísérletező avantgárdig, a nemzeti sorsirodalmiságtól az elvont létértelmezé-
sekig, de a vallástól a metafizikai bölcséletig, az ősiséget kutató néprajztól a
tradicionális etikáig, a művészet, a tudomány, a hitélet, a filozófia, a jog min-
den hiteles törekvéséig is, vagyis a magyar kultúra hagyományos egészének
összes területe, határokon túl még maga az anyanyelv használatának az elemi
emberi joga is megkérdőjeleződött, akkor kialakult bizonyosfajta természetes
szolidaritás az értelmiségi és egyáltalán a gondolkodó társadalomban. Azért,
hogy kivétel nélkül minden kulturális érték igazi és elfogulatlan megbecsülést
élvezhessen (hiszen minden madár úgy énekel, ahogy a csőre áll, hogy Sütő
Andrást idézzük) a magyar irodalom- és kultúrtörténet-írásban évtizedek óta
talán Pomogáts Béla tette a legtöbbet. Ő is tudta mindig, amit Barta János
emlegetett, hogy az irodalom olyan szellemi közeg, áramlás, olyan fluidum,
amely az egészszet áthatja, s nem is csak a legkiemelkedőbbek életművét; meg
amit Kodály, hogy az égboltozat is a mindenféle kisebb-nagyobb csillagok ra-
gyogásától gyönyörű; vagy amit Németh László, hogy „a léleknek is olyannak
kell lenni, mint a madárnak – csapkodni, repülni, ha a föld porában is”; mert
„ez a szárnyakba szétozott, csapkodó, emelkedő ösztön az, amely felhők közt
tartja a madársereget.”

De az ő és a mások erőfeszítései ellenére másfelől mégis mélyülő egész-
ségtelen törésvonalak újra és megint zilálják a szellemi köztársaság minden
kizárólagosságot elvető lehetőségét és esélyét. Evidenciák esnek a politikai-
lag befolyásolt kánonformálás hadakozásainak áldozatául. A folklorisztikus
lírai-balladai novella mesterének, a *Kopjafák*, a *Székelyek*, az *Uz Bence*, a
Dsidá által is méltatott *Havasok könyve*, a *Madéfalvi veszedelem*, az *Isten
igájában* szerzőjének – Nyirő Józsefnek – a kötetekben egyetlenegy emberel-
lenes vagy uszító sor sem található, ahogyan azt Szócs Géza nyilatkozta, azt is
hozzátéve, hogy nagy nemzet az, amelynek olyan írói vannak, akiknek mások
még a hamvaitól is félnek. Hogy most őt meg Wass Albertet is sokan szeretik
olvasni, hiszen eddig nem ismerték (mert csak kevesen merték emlegetni)
őket? Ez a visszahatása, ha valami évtizedekig tiltva van. „Tetszetek volna”
nem tiltani őket – meg legalább a fele magyar irodalmat – fél évszázadig. És
nem biztos, hogy felborul az egyensúly, hogy most meg már Áprily, Tamási
felejtődik: lehet, hogy órájuk is több fény esik ezentúl. Általában az erőtelje-
sebben nemzeti elkötelezettségű, nemzeti szellemű, jellegű vagy színezetű
irodalomra, amelynek remekei – százával – (például Németh László világhírű
nőregényei) viszont még a címmutatóban sem bukkannak fel egy kánonkép-
zőnek szánt, sokszerzős és autorizált újabb monumentális irodalomtörténeti
kézikönyvben, amelyben Rejtő Jenő külön fejezetet kap. Nem az újra elhall-
gatott és elfelejtésre ítélt népi írók, Kodolányi, Sinka, Veres Péter, Szabó Pál
és mind a többiek, meg Juhász Gyula, Tóth Árpád, Nagy László, Csoóri Sán-
dor, Sánta Ferenc, Sarkadi Imre, a Hetek, a Kilencek, nem beszélve a kisebb-

ségi írók sokaságáról Reményiktől Dsidáig és Szilágyi Istvántól Kányádi Sándorig és Dobos Lászlótól Vári Fábián Lászlóig, rekesztődnek így ki még az egyetemi magyar szakos oktatásból is? A magát baloldalinak aposztrofáló (bár Magyarországon faramuci módon ez nem a tényleges szociális igazságosság eszményeit és az alulélők érdekeit képviselő, hanem inkább a bank- és nagytőke szolgálatát és zsoldját jelentő) irányzat kultúrpolitikusai éppen a minap jelentették ki, hogy ha megint ők készítik majd a nemzeti alaptantervet, akkor abban „Nyirőnek és társainak” nincs és nem is lesz helye. Még jó, hogy nem „bandáját” emlegette egy katolikus lelkipásztori ihletettséggű írástudónak és korszakos szépművészet-formáló személyiségnek. Vagyis visszaállhat a jó eredeti, „normális”, megszokott kommunizmus alatti állapot, amikor éppen megint ezek a „nacionalista”, „reakciós”, „irredenta” stb. jelzőkkel megbélyegzettek szorúlnak ki a köztudatból is. Folytonosság lesz ez így a diktatúrával. És általában is az igazolódik ezzel, hogy a nemzetaverziótól gyötört oldalon könnyedén alkalmazzák a tiltást a nekik nem tetszőkkel szemben, míg a konzervatív, jobboldali, nemzeti-keresztény beállítottságú kurzusok az utóbbi évtizedekben nem üldöztek senkit, sőt a tolerancia jegyében az őket folyton gyalázó és kiiktató ellenfeleivel szemben is szinte öngyilkos módon engedékenyek voltak. Nyirő senkit nem szorít ki, őt viszont lefasisztázva annullálni lehet és teljesen tájékozatlan embertömegeket feluszítva, hogy a lábukat töröljék bele. Nem ugyanazok a módszerek tehát: a betiltás és a kitagadás brutálisan más, mint esetleg és legfeljebb az értékelésben felesleges összeméricskélési problémákat okozni. A mindennemű kiegyensúlyozottság biztosan illúzió, s az értékeléviszonyok nem is így működnek egy szerves és élő társadalomban, hanem rengeteg hullámmal, kitéréssel: vagyis érzelmi járulékosággal. De hát ez nem szintén a művészet úgynevezett emotív funkciója is egyben? Nem kibernetikáról van szó ugyanis, bár az emberi tényező nyilván még ott is meghatározó marad, nem kell ettől félnünk vagy ezen csodálkozunk. És nem akkor áll helyre a „kánon”, ha ismét a magyar sorskérdések iránt érzékeny irodalmiság kerül a háttérbe vagy a föld alá, merthogy akkor valóban nincs csatazaj, akkor csend van és szabadság, nyugalom és béke. Ha néhány kiváló magyar író viszont feltűnik a felejtés homályából, senkit sem bántva, akkor pedig rögtön itt az erőszak és a borzalmas jobboldali önkényuralom. Persze, lehet így is ítélkezni, mert a nemzeti felelősségtudatot, a védekező közösségi identitást is mindig lehetett a „sovinizmus” drasztikusan hamis vádjával rágalmazni és denúnciálni. Pedig töretlen hittel embernek és magyarnak lenni éppen a magyar irodalmi kultúra legfőbb tanítása, Babits szerint is ennek a népnek éppen megalázottságában, kiszolgáltatottságában, ezer tragédiájában van „fájdalmasan *igaza*”. Vagy ahogy Dsida intette korát és utódait: „mindig magunkért, soha mások ellen”. Hogy ezt megfogadva (és az ankét- vagy vitaindító Pomogáts Bélával együtt) a humanizmus szellemében a magyar irodalom és kultúra csonkítatlan teljességéért állhassunk ki ma is és mindörökké.